

شیخ «حر عاملی» در «وسائل الشیعه» به نقد مضمونی حدیث دست زده است

زمینه سوم تلاش‌های فقه‌الحدیثی شیخ حر عاملی در «وسائل الشیعه» نقد مضمونی حدیث است. او به محتوای حدیث کاملاً توجه داشته و به بررسی دقیق متن حدیث و سنجش مضمون آن با قیاس، سنت و احادیث مشهوره، حتی گاه اجماع فقهاء شیعه، پرداخته است. به گزارش خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، «محمد بن حسن بن علی عاملی»، معروف به «شیخ حر عاملی» از عالمان جبل عامل لبنان بود که در دوره صفویه به ایران سفر کرد و توانست افزون بر تألیف کتاب‌هایی چون «اثبات الهداة»، «هدایة الامة» و «الفوائد الطوسیه»، بزرگ‌ترین جامع روایات فقهی را تدوین کند. او دومین شخصیتی بود که در قرن یازدهم قمری به تدوین و نگارش حدیث همت گماشت و پیش از علامه مجلسی وفات یافت. مرحوم حر عاملی از جمله محدثان بزرگوار است که اثرش ماندگار شد و در ردیف جوامع ثانویه حدیثی (1) قرار گرفت. وی همچنین یکی از محمدون ثلاث دوم (2) است. نسب وی با سی‌وشش واسطه به حربین یزید ریاحی شهید و آزاد مرد حماسه کربلا می‌رسد. وی در شب جمعه هشتم رجب در 1033 در قریه «مشغر» از قراء جبل عامل لبنان دیده به جهان گشود و در 21 ماه مبارک رمضان 1104 قمری وفات یافت. پدر وی فقیهی برجسته و آشنا به فنون عربی، فقه و ادب بود به طوری که فرزند وی - شیخ حر - پاره‌ای از کتب عربی، فقه و جز آن را نزد وی آموخت. از میان استادانی که در نشو و نما این محدث بزرگ نقش مهمی ایفا کرده‌اند می‌توان به این افراد اشاره کرد: پدرش حسن بن علی، عمویش شیخ محمد بن علی، جد مادری‌اش شیخ عبدالسام بن محمد، دایی پدرش شیخ علی بن محمود عاملی، عمویش شیخ زین‌الدین محمد بن حسن صاحب «معالم» و شیخ حسین ظهیری. اما مهم‌ترین شاگردان یا کسانی که از وی اجازه روایت گرفته‌اند عبارت‌اند از: علامه مجلسی صاحب «بحارالانوار»، شیخ محمد فاضل بن محمد مهدی مشهدی، سید نورالدین بن نعمت‌الله جزائری و شیخ محمد بن عبدالسلام بحان.

شیخ حر عاملی افزون بر تسهیل فهم روایات فقهی از طریق کنار هم نشان دادن آن‌ها حول یک موضوع و در دسترس نهادن تخصص‌ها، قیده‌ها و مختلف‌ها، گاه تفسیر و فهم دیگر محدثان بزرگ را نیز ارائه داد که در این میان نظریات شیخ طوسی در چگونگی حل اخبار مختلف و متعارض از پایگاه ویژه‌ای برخوردار است

وی صاحب کتاب «وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعة» است. او هجده سال از عمرش را بر سر تدوین این کتاب نهاد و بیش از 35 هزار حدیث غیر مکرر را در آن جای داد. او به قصد زدودن اشکالات کتاب‌های حدیثی پیش از خود و تصحیح فهم مؤلفان آن‌ها و نیز گردآوری روایات یک موضوع در کنار هم به مطالعه کتاب‌های حدیثی شیعه پرداخت و با بهره‌گیری از تبحر خود در حدیث و فقه و با به کارگیری موازین رد و قبول حدیث، مجموعه‌ای بسیار کارا سامان داد و فهم دقیق و عمیق روایات را بر بسیاری از فقیهان آسان ساخت. شیخ حر عاملی افزون بر تسهیل فهم روایات فقهی از طریق کنار هم نشان دادن آن‌ها حول یک موضوع و در دسترس نهادن تخصص‌ها، قیده‌ها و مختلف‌ها، گاه تفسیر و فهم دیگر محدثان بزرگ را نیز ارائه داد که در این میان نظریات شیخ طوسی در چگونگی حل اخبار مختلف و متعارض از پایگاه ویژه‌ای برخوردار است. شیخ حر، گاه فهم و راه حل نهایی خود را ارائه می‌دهد و در بسیاری از موارد، فهم خود را از مجموع روایات و براینده کسر و انکسار آن‌ها در قالب عنوانی که برای باب‌های متعدد کتاب بر می‌گزیند، به خواننده القا می‌کند.

کار مهم دیگر او در زمینه حل تعارض و اختلاف اخبار است. او یک باب از احادیث «کتاب القضاء» را به روایاتی اختصاص داده که راه حل جمع میان احادیث متعارض و مختلف را به نقل از امامان (ع) بیان می‌دارد و در این میان، راه‌ها و گاه قواعد گران‌بهایی را به دست می‌دهد.

زمینه سوم تلاش‌های فقه‌الحدیثی شیخ حر عاملی نقد مضمونی حدیث است. او به محتوای حدیث کاملاً توجه داشته و به بررسی دقیق متن حدیث و سنجش مضمون آن با قرآن، سنت و احادیث مشهور و حتی گاه اجماع فقیهان شیعه، پرداخته است.

شیخ حر پس از اتمام وسائل الشیعه به خواهش جمعی، فهرست جامعی بر این کتاب نوشت که توسط یکی از شاگردانش ترجمه شد و چون فهرست مزبور شامل عناوین و احکام احادیث است، نزد اخباریان حکم رساله عملیه شیخ را داشته و لذا از این فهرست نسخ فراوانی در کتابخانه‌ها یافت می‌شود.

شیخ حر پس از فراغ از وسائل الشیعه، به درخواست جمعی، خلاصه‌ای از وسائل الشیعه را در مجموعه‌ای به نام «هدایة الامة» گرد آورده است که برای آشنایی اجمالی با مدارک احکام فقهی بسیار مفید است. در این کتاب سند احادیث برای اختصار حذف شده و احادیث متعارضه را نیاورده است. این کتاب شامل مقدمه‌ای در 12 عنوان و ابواب اصلی کتاب از طهارت تا دیات و خاتمه‌ای مشتمل

شیخ حر پس از اتمام وسائل
الشیعه به خواهش جمعی،
فهرست جامعی بر این کتاب
نوشت که توسط یکی از
شاگردانش ترجمه شد و چون
فهرست مزبور شامل عناوین و
احکام احادیث است، نزد
اخباریان حکم رساله عملیه شیخ
را داشته و لذا از این فهرست
نسخ فراوانی در کتابخانه‌ها
یافت می‌شود

وسائل الشیعه از این لحاظ که جامع‌ترین مجموعه احادیث فقهی شیعه است از عصر مؤلف تاکنون مدار استنباط احکام فقهی و مرجع فقهای امامیه بوده است، ولی مؤلف بعض کتب متداول حدیث را صحیح نمی‌دانسته، از نقل احادیث آن‌ها خودداری فرموده است. از این رو، حاج میرزا حسین نوری طبرسی، (م 1320 ق) که از محدثین بزرگ قرن 14 هجری قمری است، مستدرک(3) از کتب مزبور و نیز کتاب‌های دیگر که شیخ دسترسی بدان نداشته گردآورده که آن نیز به ترتیب ابواب فقهی تبویب شده است.*

1) جوامع حدیثی اولیه به سه کتاب «الکافی»، «فقیه من لا یحضره الفقیه»، «تهذیب» و «استبصار» گفته می‌شود و جوامع حدیثی ثانویه به کتب «بحارالانوار»، «وسائل الشیعه» و «الوافی» گفته می‌شود؛ زیرا بعد از شیخ طوسی تا زمان شیخ حر عاملی، علامه مجلسی و مرحوم فیض کاشانی، کس دیگری دست به تألیف جوامع حدیثی نزنده بود. از این رو به این سه کتاب اخیر جوامع حدیثی ثانویه می‌گویند.

2) محمدون ثلاث اول به نویسندگان جوامع حدیثی اولیه (ثقة الاسلام محمدبن یعقوب کلینی رازی، ابوجعفر محمدبن علی بن حسین بن موسی بن بابویه 4 قمی و ابوجعفر محمدبن حسن طوسی) می‌گویند و محمدون ثلاث دوم به نویسندگان جوامع حدیثی ثانویه (محمدبن مرتضی معروف به ملا محسن فیض کاشانی، محمدبن حسن معروف به شیخ حر عاملی و ملا محمدباقر بن محمدتقی مجلسی اصفهانی) می‌گویند.

3) مستدرک به کتابی گفته می‌شود که در تکمیل کتابی دیگر نگاشته می‌شود به شکلی که کاستی‌های آن کتاب را پر می‌کند؛ یعنی آنچه را که مؤلف در آن کتاب نیاورده است، در مستدرک ارائه می‌شود.

* منابع: مدیر شانه‌چی، تاریخ حدیث، انتشارات سمت، عبدالهادی مسعودی، روش فهم حدیث، انتشارات سمت، سیدرضا مؤدب تاریخ حدیث، مرکز جهانی علوم اسلامی، مجید معارف، تاریخ عمومی حدیث، انتشارات کویر.